

A. Sapunar, D. Sapunar: Slikar Mate Meneghello otrgnut ... KB 38, 179-196, Split 2012.

SLIKAR MATE MENEGHELLO OTRGNUT ZABORAVU (12. siječnja 1894. - 2. prosinca 1941.)

UDK: 75Meneghello Rodić, M.(092)

Primljeno: 29. 8. 2012.

Pregledni rad

ANTE SAPUNAR

Petrova 18

21000 Split, HR

DORA SAPUNAR

Pojišanska 26

21000 Split, HR

Rad prikazuje život i djelovanje nedovoljno poznatog i gotovo zaboravljenog splitskog slikara Mate Meneghella Rodića, koji se čitav život hrvao s kruhoborstvom, što je i razlogom izbivanja iz matičnoga grada, na relaciji Split-Beograd, gdje je u Skupštini izradio osamdesetmetarsku fresku i mnoge slike po ustanovama, crkvama, manastirima i privatnim prostorima, koje su u većini slučajeva ostale nepoznate i zagubljene.

Čak je i u Splitu autorov slikarski opus ostao neregistriran i neistražen, za razliku od fresko-slikarstva, koje je donekle poznato i pristupačnije. Ovaj je rad nastao s nakanom da se što više rasutih slika izvuče iz anonimnosti i u dogledno vrijeme u Splitu priredi izložba i eventualno objavi monografija Mate Meneghella Rodića.

Dok likovnu stranu obrađuje povjesničarka umjetnosti Dora Sapunar, biografske podatke sabire Ante Sapunar.

Ključne riječi: Split, likovno stvaralaštvo prvih desetljeća dvadesetog stoljeća, Beograd, freske, karikature, biografija

U jutro drugog prosinca godine 1941. u četrdeset i sedmoj godini života umro je slikar Mate Meneghello Rodić. Njegova smrt iznenadila je tadašnju

kulturnu javnost, a nadasve slikarove poznanike i splitski likovni krug, dok ju je tadašnja talijanska okupatorska vlast ocijenila kao neočekivan gubitak jednog predstavnika talijanskoga kulturnog establišmenta i likovnjaka talijanskih korijena. Smrt za koju se kaže da uvijek dolazi prerano i neočekivano, ovdje je našla čvrstu potvrdu, jer je pred slikarom u toj životnoj dobi trebalo biti još mnogo godina kreativnog stvaralaštva. Preuranjena je bila i praznina u slikarovoj obitelji, u kojoj je smrt potpuno poremetila život. Meneghello je za sobom ostavio nezbrinutu suprugu Mariju i dvoje muške djece: Mirka i Sergija. Najstariji sin Asterije umro je od tuberkuloze u jednom sanatoriju na sjeveru Italije, ne dočekavši dvadeset godina, te je taj udarac sigurno bio i uzrokom slikarova fatalnog kraja: umro je od posljedica perforacije čira na želucu. Meneghellov odlazak s likovne scene nesumnjivo je bio gubitak ne samo za splitsku likovnu umjetnost nego i za šire prostore, to više što je cjelokupni obiman rad ovog slikara ostao sav u okviru od nešto više od dva desetljeća i išao linijom stalnog uspona.

Sudbina mu nije bila naklonjena, što nije izraženo samo naglo prekinutim umjetničkim radom, u punoj stvaralačkoj snazi, nego i drugim nepovoljnim okolnostima, kontroverzama vezanim uz prezime Meneghello; posljedice toga išle su od zamjena i prikrivanja autorstva do opasnih reperkusija u ratnoj političkoj situaciji.

Činjenica je da je na splitskom području u isto vrijeme boravilo, stalno ili povremeno, nekoliko umjetnika istog prezimena.¹ To su slikar Virgil Meneghello (Split, 1976.-1944.), koji svojem prezimenu dodaje hrvatski oblik Dinčić, zatim njegov brat Armando (Split, 1873.-1925.), splitski violinist, pedagog i zborovođa MPD *Zvonimir*, kojeg je V. Bukovac ovjekovječio na slici *Mladi guslač*, jednom od remek-djela hrvatskog slikarstva s kraja 19. stoljeća. Tu je i kipar Frano Meneghello, rođen u Kotoru godine 1900., koji studira u Beču i Pragu te živi dugo u Beogradu, a kratko u Splitu. Inače je poznat kao majstor u izradbi medalja, plaketa, metalnog novca. Upravo je okolnost postojanja nekoliko umjetnika istog prezimena kumovala nejasnim ili pogrešnim određivanjem autorstva slika. Zbog toga se slikar, premda u zakašnjenju, potpisivao u signaturama i Mate Meneghello Rodić, po majčinu djevojačkom prezimenu.

No i poslije slikarove smrti pogreške su se i dalje događale. Tako je na izložbi *Slikari u Splitu od 1903. do 1953. godine*, priređenoj 1987. godine u Zagrebu i Splitu, zastupljen i M. Meneghello, no u katalogu, legendi i tisku

u rodnom gradu pogrešno mu je pripojeno i prezime Dinčić, koje pripada njegovu rođaku Virgilu Meneghellu.² Međutim, mnogo ozbiljnija, riskantnija i sudbonosnija je činjenica da je slikarovo prezime odjednom odigralo značajnu ulogu i bilo korišteno u političke svrhe u novonastaloj splitskoj ratnoj situaciji, od dolaska okupatorske vlasti do kraja njegova života, koji je neočekivano prekinut perforacijom čira na želudcu, koja nije trebala završiti kobnim ishodom.

Poznato je da je 6. travnja 1941. bombardiran Split i još nekoliko gradova. Kraljevina Jugoslavija raspala se kao kula od karata. Uslijedila je kapitulacija, a već 21. travnja preuzeta je vlast od Ede Bulata, ministra NDH za Dalmaciju, a Pavelić se odrekao Dalmacije. Jednom riječju, otpočela je talijanska okupacija. Split je postao Spalato, a Mate, sada Matteo, Meneghello, Splićanin po rođenju i prebivalištu, duboko je uronjen u njegovu svakodnevicu i povezan s mnogim ljudima svojega grada. U Splitu je proveo djetinjstvo, ondje se školovao, u Splitu započinje i svoje likovno obrazovanje, postaje slikar, ali i kruhoborac, koji prihvaća svaki rad jer treba prehraniti peteročlanu obitelj. Svako izbjivanje iz matičnoga grada bilo je vezano uz poslove potrebne za preživljavanje. Tako pred sam rat I. Tijardović, tadašnji intendant splitskoga kazališta, poziva slikara da se vrati iz Beograda i preuzme mjesto scenografa u splitskom teatru. No ni tu nije bilo sreće, jer kad je prihvatio poziv, koji mu je trebao donijeti sigurniju budućnost i uopće bolje uvjete za slikarski rad, došao je rat, okupacija i događanja koja su ga, i bez ikakve bolesti, mogla stajati glave.

Talijanska fašistička vlast Matu Meneghella, upravo zbog prezimena talijanske provenijencije, prihvaća ne samo kao slikara i intelektualca nego i kao pouzdanog promicatelja talijanske kulture u jednoj buntovnoj sredini koja već na početku pokazuje da se neće miriti s okupacijom. Već na samom početku talijanske vladavine tadašnji prefekt Paolo Zerbino naručuje od slikara dvije slike (skice) koje će biti predložak za izradu budućih fresaka u Liktorskom domu u vladinoj palači.³

U isto je vrijeme M. Meneghello već bio napravio svoj izbor te je surađivao s pristašama NOP-a (Narodnogoslobodilačkog pokreta), koji se u Splitu širio iz dana u dan. Tek malobrojnim je bilo poznato da su se u slikarovu stanu održavali ilegalni sastanci i skrivali aktivisti iz Splita, Zagreba i Beograda. Ta je opasna igra iz ratne stvarnosti okupiranog Splita podsjećala gotovo na kakav filmski scenarij. O zabludi u koju su vjerovali talijanski hijerarzi najbolje svjedoči napis iz

dnevnog tiska u kojem se izvješćuje o Meneghellovu pogrebu i donose dojmovi s njegove posmrtno izložbe:

U 14 sati pogrebna povorka je krenula za kovčegom iz Civilne bolnice. Pred kovčegom je nošeno niz vijenaca za čelu s velikim vijencem s talijanskom trikolorom Prefekta splitske provincije Nj. Eksc. Paola Zerbina.

Za kovčegom je išla pokojnikova rodbina, a zatim velik broj građanstva, naročito iz dijela kulturnog i umjetničkog života. U sprovodu su bile i istaknute ličnosti Fašističke stranke iz Splita, pošto je smrt umjetnika izazvala sućut u fašističkim redovima.

Sljedećeg dana na pokojnikovom grobu našlo se novo svježe cvijeće, za većinu nepoznatog dostavljača. I na posmrtnoj izložbi otvorenoj 28. prosinca 1941. koju su priredili pokojnikovi prijatelji iz likovnog života, a postavio je arhitekt G. Kavurić u *Salonu Galić*, bili su prisutni opet prefekt P. Zerbinno, general Dalmazzo, senator Tacconi, vicefederal Savo i drugi, zapravo sam vrh okupatorske vlasti.

Kako kaže komentator *Il Popolo di Spalato*, dočekali su ih slikar E. Vidović i velika skupina splitskih umjetnika. Hijerarši su u pratnji prof. Vidovića s velikim zanimanjem razgledali izložbu. Često su iskazivali svoju simpatiju i divljenje preminulom umjetniku ...*dok je skupljao plodove svog umjetničkog rada, uoči novog stvaranja, za koje vrijeme je umio da se afirmira svojim sposobnostima ostvarioca sigurne i dobre snage. Izrazivši im svoje simpatije, potaknuo ih je da realizacijama dostojnim velike talijanske umjetnosti budu tumači svoga vremena.*

Slikarova smrt bila je za talijansku vlast, dakle, ponajprije prigoda za promidžbu fašističke ideologije, izrazi pijeteta bili su tek forma.

Nije naodmet spomenuti i osvrt na posmrtnu izložbu objavljen u dnevniku *Il Popolo di Spalato* 6. siječnja 1942. godine. Prosudbe talijanskog kritičara Marija Manulija kurtuazne su i uopćene, navodimo ih više kao primjer kritike napisane prije više od 70 godina:

U igri tonskog sklada on se držao pravila najbolje škole, preživljavajući je tako, da se previše ne udalji od onoga što je nepromjenjivo u tradiciji umjetnosti i slikanja i da se pokorava unutrašnjoj disciplini, poziva i ukusa.

Na taj način, svojim prirođenim svojstvima promatrača i svojom kulturom, koju je sam sebi stvorio, on je umio da podržava žar svoje mašte i kao potpuni gospodar ruke i oka na platnima i zidovima je stvarao, nastojeći da svaku svoju

stvar prožme narativnom jasnoćom, ozbiljnom plemenitošću, izražajnom snagom i solidnošću.

U dalmatinskoj umjetnosti naših vremena, koja većim dijelom proizlazi iz modernih škola, naročito bečke i pariške, M. Meneghello je zauzimao odlično mjesto, za kojega se punim poletom svoje zrelosti i svoga žara mogao penjati sve više i više...

Drugu besjedu trebalo bi posvetiti M. Meneghellu kao slikaru fresaka. Sažeto može se reći da je postigao zadivljujuću ravnotežu dekorativnu i svečanu, linearnu i plastičnu, harmoničku i simboličku. U freskama M. Meneghella klasično je često ublaženo opreznim i pametnim modernizmom što daje vitkost i snagu sintezi, u kojoj se primjećuje plemenitost i izrazitost svakog usklađeno razmještenog lika...

Za kritičara Manulija M. Meneghello imao je sve one izražajne i tehničke sposobnosti koje u kompleksu djela najbolje govore o umjetniku.

Treba naglasiti još nešto: da nije bilo jedine Meneghellove samostalne izložbe iz godine 1927., njegova bi posmrtna izložba bila prvo i zadnje predstavljanje slikarova stvaralaštva. Ona je peta po redu posmrtna izložba održana u Splitu, poslije izložbe J. Plančića godine 1932., A. Šupuka 1934., I. Joba 1937. i B. Deškovića godine 1940. Meneghellovu posmrtnu izložbu priredili su njegovi prijatelji slikari, ponajprije kako bi iskazali pijetet rano preminulom umjetniku i pomogli pokojnikovoj obitelji u najtežim danima. Radovi M. Meneghella bili su izloženi u dvije dvorane nevelikog *Salona Galic*, dok su u predsoblju bili izloženi radovi splitskih slikara darovatelja, koji su spontano željeli dati svoj osobni prilog. Tako E. Vidović daruje tri slike, A. Uvodić, A. Parać, M. Tolić i A. Zuppa po dvije, I. Mirković, J. Botteri, R. Bunk, E. Krstulović, B. Kovačić, A. Franičević i B. Matas po jednu sliku.⁴

Izuzmemo li izložbe karikatura, jedinu samostalnu izložbu M. Meneghello je priredio 30. travnja 1927. godine u prizemnoj dvorani novosagrađene kuće na Trumbićevoj obali. U podlistku *Novog doba* onovremeni kritičar stavlja Meneghellovu izložbu u kontekst splitskog umjetničkog života koji je po njemu živ i bujan, gotovo zasićen obiljem produkcije, ističući nadalje kako je ta izložba priređena u nepodesnom ambijentu pa nije privukla pozornost koju zasluhuje prema slikarskim vrijednostima umjetnikovih djela. Slikar Meneghello prikazan je ovdje kao umjetnik mnogostruk po vrstama i motivima, no koji, premda ima slikarskog znanja i autokritičnosti,

nije jednako uspješan u svim radovima:

U nekim njegovim crtežima, studijama, kompozicijama i pejzažima nalazimo tek pokušaj i traženje forme nego li iskristaliziranost djela ujednačeno u elementima umjetničke forme i oduhovljene snagom unutrašnjeg života.

Uza sve to, u istaknutim radovima M. Meneghella uočljive su mnoge odlike talentiranog i vrijednog slikara, koji je već svojom prvom pojavom osvojio ugledno mjesto među mladima. Kritičar ističe najbolje radove izložbe, poput slike *Crnogorski pejzaž*, koju časti najboljim atributima, te pohvale završava rečenicom: *To je slika koja se dugo pamti*. Zatim prelazi na jednako dobar pejzaž *Periferija Beograda*, u kojemu je *prostor u temeljnim linijama učvršćen i do visokog stupnja izgrađen*. *Slika je držana u modernoj, jednostavnoj, zdravoj i umjetnički logičnoj formi, a pokretljivost figure daje čitavom ambijentu jaču dubinu i unosi dah topla života u samoću pustog kubističkog kraja. Što je još jedna potvrda da slikar ne napušta kubizam već je njegov vječni pratilac.*

Slikar, osim pejzaža, isto tako živo osjeća i portret i kompoziciju i mrtvu prirodu, te u svim vrstama pruža dokaze visokih umjetničkih osobina. Kritičar spominje i druge slike s pozitivnim predznakom pa tako izvršnu sliku *Kompozicija*, rađenu odličnom tehnikom, živo impresionistički, zatim sliku *Amazonka u bitci*, kod koje je forma uglavnom zanemarena. I u mrtvim prirodama dao je Meneghello odličnih radova, ali njegova *Natur mort* diže se visoko nad drugim slikama i ne zaostaje nimalo za njegovim najboljim platnima, po snazi, formi, po rafiniranom polaganju boja... Osvrt završava riječima:

Meneghello je svojim najboljim radovima dao nesumnjivo dokaze da posjeduje one bitne tehničke i duhovne komponente, koji od slikara čine umjetnika. Meneghello svjesno ide k svom cilju, k nekompromisnom izražavanju ljepote i umjetničkoga doživljavanja, dostići će sigurno svoju metu, kako on može i kako se od njega nadamo. (A. B. N.)

Ne smije se izostaviti ni kolektivna izložba upriličena 46 godina nakon slikarove smrti, već spomenuta *Slikari od 1903. - 1953. godine*, koja je organizirana kao popratna izložba u sklopu retrospektive E. Vidovića (od prve Vidovićeve samostalne izložbe 1903. godine do smrti). Na toj su izložbi predstavljeni svi splitski Vidovići suvremenici, od I. Joba, J. Plančića, M. Tartaglie, J. Miše, A. Uvodića do A. Katunarića, M. Meneghella Dinčića, M. Račkog i drugih. Ova izložba, prihvaćena kao dobrodošla, pri-

kazuje i druge slikarske glasove prve polovice prošlog stoljeća, kad je Split imao samostalnu produkciju i izlagačku aktivnost daleko iznad mogućnosti provincijskoga grada. Tu su se našle i slike rano umrlih M. Meneghella i R. Tommasea, koje govore o nespornim darovitostima prvoga i tragično prekinutim obećanjima drugoga. Osim slikarske vještine, oblikovala ih je morfološka znatiželja i sklonost prema postsecesijskoj, odnosno kubističkoj stilizaciji što je proširila problematske raspone prostora.

Mate Meneghello ogledao se u većim slikarskim tehnikama pa tako i u fresko-slikarstvu. Upravo u toj tehnici izrazio je najobimniji, najvidljiviji i najpoznatiji dio svojeg stvaralaštva, koji nalazimo po raznim crkvama i ustanovama Splita, Beograda, Paga... Svoj najveći uspjeh postigao je upravo u fresko-slikarstvu godine 1937., kad je na općejugoslavenskom natječaju dobio prvu nagradu za izradu freske *Velika alegorija rada* u zgradi Narodne skupštine u Beogradu. Poznato je da se zgrada Skupštine gradila dugo i s prekidima te da je tek godine 1936. zdanje dobilo osnovnu funkciju i ujedno na neki način postalo sabiralištem skulptura: od skulpture cara Dušana, do Karađorđa, kralja Tomislava i kneza Kocelja pa do ženskih figura koje personificiraju gospodarske djelatnosti te brončanih *Vranih konja* pred ulazom. U zgradi je još nekoliko fresaka raznih autora, no to su gotovo minijature u odnosu na Meneghellovu fresku koja, zauzima oko 80 metara četvornih.

U ovoj prigodi valja spomenuti svojevrsni kuriozum vezan uz veliku fresku, naime, pokušaj prikrivanja autorstva ovog rada, premda se u lijevom donjem kutu freske nalazi autorova signatura *M. Meneghello Rodić*, što se i lako čita. No ni ta činjenica, kao ni druge, nije bila dostatna, pa u knjizi (vodiču) *Skupština SFRJ*, iz 1974. godine, koju je objavio Sekretarijat za informacije Savezne skupštine SFRJ, na stranici 27. nalazimo: *naspramnom zidu je dekorativna freska, rad Mladena Josića, koja predstavlja Veliku alegoriju rada*, a na stranici 32. nalazimo i sliku freske s legendom: *Velika alegorija rada, rad Mladena Josića*. Tehnička je pogreška dakle isključena. Slikarov sin Sergije, nemilo iznenađen, slao je dopise na mjerodavne adrese kako bi se ta blasfemija ispravila. Vidio sam originale i kopije pisama koje je za života uputio na niz adresa. Tako nalazimo pismo upućeno uredniku emisije TV Beograd *Nedeljom popodne* u kojem traži da se na televiziji prikažu umjetnička djela u zgradi Skupštine, pa tako i *Velika alegorija rada* M. Meneghella Rodića. Nalazimo i drugo pismo iz 1985. godine, upućeno beogradskoj *Ilustrovanoj politici*, koje potvrđuje da je pogreš-

no autorstvo ove freske ispravljeno, ali se i tada u legendi pogrešno navodi *P. Meneghello Račić iz Splita* umjesto M. Meneghello Rodić, na što slikarov sin moli da se u sljedećem broju donese novi ispravak.

Najviše fresaka Meneghello je izradio u svom matičnom gradu. Godine 1932. radi freske u crkvi Gospe od Zvonika, podignute u ranom srednjem vijeku, u prostoru ophodnog hodnika straže nad obrambenim dvorištem za- padnih vrata Dioklecijanove palače. Crkva se spominje u 13. st., pod starim nazivom sv. Teodora, i ima najstariji zvonik u Dalmaciji, sagrađen krajem 11. stoljeća. Crkva se zbog svoje starosti i trošnosti uređivala nekoliko puta pa tako i 1932. godine, kad bratovština poduzima radove obnove. Ista je bratov- ština nastavila i s uljepšavanjem crkvice, s nakanom da i to vrijeme ostavi trag za budućnost. Tada je odlučeno da se izrade četiri freske, koje će pokriti bočne zidove, s motivima iz splitske prošlosti: *Gradnja Dioklecijanove palače* (390 x 125 cm), zatim *Pokrštavanje Hrvata u sedmom stoljeću* (390 x 125 cm), *Sabor u splitskoj katedrali 925. g.* (341 x 123 cm), na kojoj je prikazan Grgur Ninski kako brani narodni jezik i bogoslužje, te *Krunidba kralja Zvonimira 1076. u bazilici sv. Petra u Solinu* (345 x 125 cm).

Meneghello je načinio niz skica, a izbor za izvedbu napravio je Lj. Ka- raman. Posao je slikar uzeo za skromnu nagradu. Općina je dodijelila 5000 dinara, a Konzervatorski ured 2000 dinara, tako da su ukupni troškovi bili 7000 dinara. Naglašavamo to više kao potvrdu već rečenog, da se slikar čitav radni vijek borio s neimaštinom; tako 18. kolovoza pismeno traži akonta- ciju, koja mu je odobrena, u visini od 2 500 dinara. Nakon sedam mjeseci, na Božić 1933., crkva je ponovno otvorena za bogoslužje, ali se pojavljuju novi nedostatci, jer su krovne kamene ploče od trošnosti popucale i postale opasnost za prolaznike.

U isto je vrijeme odlučeno i da se uredi crkva sv. Lovre, koja se prvi put spominje godine 1250., pod nazivom *St. Laurentius Paganus* (Sveti Lovre Seo- ski), kako bi se razlikovala od nekadašnje gradske crkve sv. Lovre na današnjem Narodnom trgu. Poslije se crkva zvala sv. Lovre od Žnjana, a u 19. st. *Sv. Lovre u Polju*. Crkva je stradavala od Turaka u 16. st. te na početku Kandijskog rata u 17. st., no uvijek je obnavljana, pa tako i godine 1818. i godine 1933., kada je oslikana freskama. Na sjednici Općinskog upraviteljstva 19. svibnja 1933. prihvaćen je prijedlog Konzervatorskog ureda da se dekoriranje crkvice povjeri M. Meneghellu. Također je odlučeno da se na zidovima crkve oslikaju

četiri freske, od kojih bi dvije prikazivale prizore iz života sv. Lovre, njegovu djelotvornu ljubav prema siromašnima i mučeničku smrt, a ostale dvije prikazivale bi prizore u skladu s novom namjenom crkve, polaganje Krista u grob i Kristovo uskrsnuće. Poznato je da je crkva neko vrijeme služila kao grobljanska crkva te je po njoj splitsko groblje i dobilo naziv Lovrinac. To je i razlog što je slikar naslikao prizore iz Kristova života i uskrsnuće. Oštećenja na freskama obnovio je godine 1983. svećenik Marijan Ivan Čagalj.⁵

Veoma rijetki Splićani znaju da su u jednom nesakralnom prostoru, u zgradi Lučke kapetanije u Splitu, na drugome katu, svi zidovi prostorije za sastanke ustanove *Plovput* oslikani freskama. Kako je ondje svojedobno bila smještena Direkcija pomorskog saobraćaja Kraljevine Jugoslavije, ne čudi što su motivi fresaka vezani uz pomorsku privredu: pomorstvo, brodogradnju, graditeljstvo, promet, trgovinu, ribarstvo. Freske su restaurirane godine 1992., kad su uređivani i ostali prostori. Kako se, međutim, zgrada nalazila u zoni čestih bombardiranja, pregradni zidovi dobili su pukotine, koje je trebalo sanirati. Zahvaljujući tadašnjem ravnatelju ustanove *Plovput* Anti Čuliću, ansamblu fresaka vraćena je prvobitna svježina. Radovi su obavljeni pod nadzorom Konzervatorskog odjela.

Posebno područje likovnog rada M. Meneghella bila je karikatura. U građanskoj sredini kakva je bio Split karikatura je bila stvar prestiža. Imati u tinalu uokvirene portrete svojih predaka koje je izradila ruka E. Vidovića, I. Mirkovića, A. Uvodića, M. Tolića, J. Kljakovića, A. Zuppe, I. Tijardovića, bila je i stvar ugleda. U prvoj polovici 20. stoljeća glasnogovornici crtanog vica bili su upravo slikari koji su prikriveno ili otvoreno kritizirali društvo i vlast. Oni su bili duhoviti kritičari svega: političara, crkvenih velikodostojnika, umjetnika, društvenih stereotipa i nevaljelih običaja. Ne pretjeruje se ako se kaže da je Split u prvoj polovici 20. stoljeća bio grad humora i satire, te je imao i niz humorističkih listova, među kojima je predvodnik *Duje Balavac*, iz godine 1908., koji je, s prekidima, dugo izlazio; ostali su izlazili rjeđe i često su mijenjali nazive.

Treba naglasiti da povijest splitske karikature ipak počinje s Emanuelom Vidovićem, koji godine 1901. u splitskom kazalištu izlaže svoje karikature. Nekoliko godina kasnije Ante Katunarić, zajedno s Vidovićem i Virgilom Meneghellom Dinčićem, pokreće već spomenuti satirički list *Duje Balavac*. Duško Kečkemet tvorce je nazvao *društveno vesela umjetnička splitska trojka*.

Trolistu će se uskoro pridružiti Anđeo Uvodić, a nešto kasnije pojavljuju se I. Mirković, M. Tolić, M. Meneghello, I. Tijardović i drugi. Frano Dulibić, autor *Povijesti karikature u Hrvatskoj do 1940. godine*, dobro je zamijetio da u splitskoj karikaturi prevladava portretna karikatura, za razliku od zagrebačke, gdje dominira situacijska karikatura. Navodna splitska specifičnost bila je svojevrсна zatvorenost u vlastiti krug i uživanje u lokalnoj *zafrkanciji*. Ipak se, međutim, mora istaknuti da je glavni razlog različnosti bio mnogo banalniji. Splicići su njegovali portretnu karikaturu jer je ona pružala veće jamstvo da će se i prodati. Potvrđuju to i događaji iz onovremenoga splitskog života, kada likovni dvojac Milan Tolić i Mate Meneghello tri godine zaredom (1932., 1933. i 1934.) priređuju izložbe karikatura, koje su pobuđivale veliko zanimanje građana. U to vrijeme i A. Uvodić također češće priređuje izložbe karikatura, sve iz razloga što su one bile iznimno posjećene i Splicići su karikature rado kupovali.

Izložbe karikatura priređivale su se na raznim mjestima u gradu. Tako u ožujku 1934. godine dnevni tisak prati izložbu karikatura M. Tolića i M. Meneghella, koja je bila otvorena u Nelipića ulici (današnja Cosmijeva), nasuprot *Gvoždarskoj radnji Mikačić* (danas nepromišljeno prenamijenjenoj). Izlagači, zbog dobre posjećenosti, produžuju trajanje izložbe i dopunjuju je s još desetak slika, koje zbog malog prostora prije nisu mogli izložiti. Te nove karikature odnosile su se na aktualne događaje u gradu, a neke su predstavljale *naš krasni spol, koje nisu bile izložene u karikaturi*. I ova izložba potvrđuje da je slikarima glavna motivacija bila prodaja izloženog. Komentator *Novoga doba* napisao je za ovu izložbu da ima duha, koji se primjećuje više nego satira, a da pri tome ne izostaje tradicionalna satira, koja se odnosi na aktualne likove i događaje.

Premda ova prigoda ne dopušta detaljnije izlaganje o Meneghellovim karikaturama, dvije karikature svakako treba spomenuti, kao dokaz koliko je karikatura u Splitu bila dio popularne i urbane kulture. Te se dvije Meneghellove karikature odnose na dva značajna događaja iz splitske prošlosti. Na prvoj don F. Bulić tjera Grgura Ninskog s Peristila; karikatura se pripisivala Milanu Toliću, a zapravo je rad M. Tolića i M. Meneghella. Evo što o njoj kaže J. Čogelja, svojedobno najvršniji poznavalac Dalmacije i nestor dalmatinskih novinara, u poruci upućenoj iz Zadra M. Smoji, koji je tada (godine 1966.) u *Slobodnoj Dalmaciji* uređivao rubriku *Iz arhive građana*:

Godine 1932. vladala je velika svjetska kriza. Dvojica slikara M. Tolić i M. Meneghello osim brojne djece i talenta nisu imali ništa drugo. Slike nisu uspijevali prodati jer tada u krizi ljudi ih nisu kupovali, pa se oba slikara uhvatiše karikature.

Karikatura s Bulićem i Grgurom nastala je jednog ledenog nedjeljnog popodneva u kužini M. Meneghella u potkrovlju jedne zgrade na vrhu ondašnje Ulice XI. puka (danas kneza Višeslava). Ideju za karikaturu dao je kipar M. Studin koji je imao oštar satirični duh. Tolić i Meneghello su je radili a mi ostali dobacivali primjedbe.⁶

- Nemoj da bude škurja već kozački knut sa šest trakova!

- Neka Grgur baci libar!

- Napraviti sfingu kako se smije, ubacio je Studin, i baš po tome karikatura je postala karikatura godine. Naime, don Frane je otkupio na izložbi i dao fotografirati u nekoliko stotina kopija. Sve je to razaslao mnogobrojnim prijateljima u svijetu. Jedan od njih ju je objavio onda u vrlo uglednoj reviji 'Daily News' proglasivši je karikaturom godine, jer je za anglosaksonski duh bila nenadmašivo to što se u toj karikaturnoj gužvi između arheologa i biskupa, sfinga – personifikacija hladnoće nasmiješila.

Druga karikatura vezana je uz znameniti stol mudraca iz kavane hotela Troccoli, koji se uspoređivalo s Quartier Latin, gdje su se za kavanskim stolom sastajale umne gradske ličnosti i rješavala sva gradska problematika. Upravo to se odigravalo i u splitskoj kavani, gdje se za poduljim stolom, s ugraviranim grbom grada na mramornoj ploči, okupljala kulturna elita Splita. Nažalost, sedamdesetih godina taj je stol završio u novootvorenom ugostiteljskom objektu Automat, u kući Dadić na Narodnom trgu, gdje se na njemu razvlačilo tijesto, a potom je nestao bez traga. Meneghello je u karikaturi namjerno prikazao splitski stol mudraca kao malen i neugledan, s okruglom pločom i potporanjima u obliku *takjica*, kojima se podupire loza ili grane voćaka. Koje je sve poruke autor htio uputiti, samo on zna, ali su uočljive aluzije da stolu mudraca nedostaje snage i svježine, pa ga treba poduprijeti, da je to *krhko znanje* i na klimavim nogama, te da, sudeći prema ostacima *dobrih bokuna* na stolu, i kod mudraca materijalno stoji daleko iznad duhovnog itd.

Zanemarimo li dosad izneseno, mora se naglasiti da Meneghello svoju likovnu naobrazbu nije stekao ni na likovnoj akademiji ni u europskim metropolama, već se je isključivo obrazovao u matičnom gradu; kako netko reče, on je slikar iz domaćeg inkubatora, što se odnosi na *Školu lijepih vještina* i njezine sljednike pod raznim nazivima, do općeg naziva Obrtna škola. Kroz tu su ško-

lu prošli mahom svi splitski likovni umjetnici, u njoj su dobili prve poduke: G. Antunac, J. Botteri, C. Dužšin, A. Kaštelančić, A. Krstulović, E. Krstulović, B. Matas, I. Mirković, D. Penić, B. Petrić, J. Plančić, D. Stanojević, M. Tolić, A. Ivanišević, F. Skarpa, I. Čović, F. Cota, A. Frank, M. Studin, S. Bonačić... i treba prestati. Najveći su trag kao likovni pedagozi ostavili Emanuel Vidović, za slikare, i Slovenac Mihael Svetozar Peruzzi, za kipare. Peruzzi je podučavao 25 godina, Vidović pak puna tri desetljeća.

U povodu obilježavanja stote obljetnice Obrtne škole godine 1994., u Galeriji umjetnina održana je izložba *Škola lijepih vještina*, sa 59 radova, po jednim radom za svakog učenika i profesora te škole. Velik broj učenika izostavljen je iz jednostavnog razloga što za neke slikare i kipare organizatori izložbe, Društvo prijatelja kulturne baštine i Galerija umjetnina, nisu našli ni jedan rad. Mate Meneghello predstavljen je s jednim pejzažom (ulje na platnu), koji je i danas u stalnom postavu Galerije umjetnina. Milan Ivanišević, pedantni i vrsni analitičar, opisujući *Školu lijepih umjetnosti*, navodi sve učitelje i učenike škole i donosi podatke o njima. Tako navodi:

Mate Meneghello, pok. Frane, Split, 12. siječnja 1894. g. pučka: Javna dvorana risanja i modeliranja (učitelj Jakšić Nikola) 1907., Javna dvorana risanja i modeliranja (više učitelja) 1908., Graditeljska škola za zidare i dekorativne slikare, pripravnici razred 1909., Javna dvorana risanja i modeliranja (Vidović) 1910., Javna dvorana risanja 1913.

Slikar M. Meneghello spada u red onih koji nisu nastavili obrazovanje na akademiji. Zato je sve što je mogao završio u Splitu. Razlog zašto nije nastavio školovanje leži u siromaštvu obitelji. Slikaru M. Meneghellu kao da je bilo suđeno da se čitav život bori s neimaštinom, i kao samac i kao glava obitelji. Najbolji pokazatelj takvog stanja je činjenica da je morao napuštati Split na kraće ili dulje vrijeme, sam ili s obitelji, jer nije mogao birati poslove, već se laćao svega što je mogao uhvatiti.

Upravo loše materijalno stanje razlogom je što ga se nalazi na različitim poslovima. Tako u monografiji *Kaštel Stari*, Frane Ivasovića, na stranici 38. nalazimo kako je u crkvi sv. Jurja na glavnom oltaru mještani Ante Brkić napravio sliku 1931., jer su predašnju, na platnu, izgrizli miši; iz crkvenih računa za godinu 1915. razvidno je da je tu sliku naslikao M. Meneghello za iznos od 180 kuna. U fotomonografiji *Crkva i samostan Dominikanaca u Splitu* (skupina autora F. Oreb, S. Buličić, V. Sokol, I. Bošković, MH Split, 1999.) govori

se o svim graditeljskim i drugim radovima u crkvi i samostanu, od prošlih vremena do suvremenosti. Na stranici 30. piše: *Godine 1927. izvedeni su opšir-niji zidarsko-bojadisarski radovi u unutrašnjosti crkve od strane P. Mitrovića, po projektu ing. A. Barača, dok je unutrašnju dekoraciju izveo slikar M. Meneghello;* na stranici 37. piše kako su pred Drugi svjetski rat 1941. godine *u crkvi vršeni razni radovi, a među njima je bojadisanje obavio Vinko Smoje po naputcima slikara M. Meneghella, uz suglasnost konzervatora Lj. Karamana i C. Fiskovića.*

U jednom prikazu Tina Ujevića u *Jadranskoj pošti* (Split, 9. 5. 1930.) pod naslovom *Umjetnički Split (šef ukusa Galić)* stoji:

Posjetili smo g. Galića u svojem salonu, koji je ovaj sin Hrvata u Sinjskoj općini otvorio još 1924. godine. Gospodin Galić je naučio čitati i pisati kao dijete među čobanima, a bio je nekad i trgovački pomoćnik i gvožđar. Daskora je radio kod njega mladi Meneghello kao slikar...

Taj bi podatak mogao biti nejasan kad se ne bi znalo da je Galić, osim što je imao *Salon* te radionicu okvira i trgovinu slika, izrađivao i predmete umjetničkog obrta. Sve postaje jasnije kad se u slikovnom dijelu spomenice *Ivan Galić i njegov salon* Galerije umjetnina (Split, 1961.) nađu dvije slike vaza izrađenih prema nacrtu slikara Mate Meneghella.⁷

Slično potvrđuje i drugi primjer. Među sačuvanim slikama M. Meneghella nalazimo četiri crteža sa tri ženska lika i jednim muškim u nošnji Dalmatinske zagore. Lako je utvrditi o čemu se radi ako je poznato da je Kamilo Tončić, utemeljitelj Etnografskog muzeja u Splitu, znao naručiti folklorne motive za Muzej. Uostalom, Matin rođak Virgil M. Dinčić to je radio po narudžbi, a ovdje se radilo o nerealiziranoj ponudi. Dovoljno je pročitati sjećanja vrsnog novinara Jerolima Čogelja, preosjetljivog na socijalne tegobe, koji nakon 20 godina piše o uspjehu izložbe karikatura M. Tolića i M. Meneghella godine 1932., *kad je u Splitu te zime kriza pokazala svoje sablasno lice u raznim vidovima.*

Privodeći kraju ovaj kratki prikaz života i djelovanja M. Meneghella - za koji se može reći da je prije jedan nedovršeni *curriculum vitae*, jer je ponajprije prikazano slikarovo vrijeme i okruženje, a ne i cjelovitost slikarskog opusa - možemo samo još jednom ustvrditi da je to slikar kojeg život nije milovao, već mu je, naprotiv, donosio samo nove udarce. U četvrtoj godini života ostao je bez oca, i to je jedan od presudnih razloga što mu je život protekao u neimaštini, i što mu je bila uskraćena akademaka naobrazba, za razliku od većine slikara njegovih suvremenika. Kad je osnovao obitelj, koja brzo dobiva na

brojnosti, povećavaju se i njegove materijalne teškoće. U gradu i zemlji vlada kriza, na pomolu je i rat, a time su i okolnosti za umjetnost sve nepovoljnije. U takvoj situaciji, kao posljednji udarac, uslijedila je već spomenuta smrt njegova najstarijeg sina Asterija.

Završavajući ovaj rad s Meneghellovom karikaturom, moramo naglasiti da je i u tom segmentu likovnog stvaralaštva bio zakinut do nepostojanja, što najbolje može potvrditi ne tako dalek primjer iz godine 2009., iz već spomenute knjige F. Dulipića, pisane s velikim pretenzijama, u kojoj se M. Meneghello spominje tek u bilješkama, na str. 281, gdje nalazimo rečenicu: *Zagubljene su karikature Ante Katunarića, Mate Meneghella Dinčića te Radovana Tommasea*. Pritom mu autor pogrešno pridodaje pridjevnik Dinčić, koji se odnosi na Virgila Meneghella. Zatim na stranici 283. autor govori o zajedničkoj izložbi 1933. godine M. Tolića i M. Meneghella, dok druge dvije, one godinu ranije i godinu kasnije, ne spominje.

Činjenica je da ga ne spominje ni u popisu *Karikaturisti u Hrvatskoj do 1940. godine* pa ni u popisu *Autori manjeg broja karikatura, bez većeg utjecaja*. To svakako nije znanstveno korektno. Što se tiče karikature *Tjeranje G. Ninskog s Peristila*, neka se zna da je to rad slikarskog dvojca, dvojice velikih prijatelja, s tom razlikom što je M. Tolić nadživio svojega supatnika za gotovo pola stoljeća. Začuduje što i pronicljivi arhitekt Edo Šegvić u radu *Karikature E. Vidovića* (KB, br 36, 2010.), nabrajajući splitski krug karikaturista, izostavlja M. Meneghella.

Jedini koji nikada nije zaboravio i zapostavio M. Meneghella je veliki znalac i neumorni baštinik Duško Kečkemet, koji ga spominje i u knjizi *Likovna umjetnost u Splitu 1900.-1941.*, iz 2011. godine, i u brojnim drugim radovima.

Upravo ovaj rad sročan je sa svrhom da životni put i djelo M. Meneghella postanu mnogo bliži, sa što manje nepoznanica, i uz nastojanje da se otkrije njegov rasuti likovni opus, jer upravo najveći hendikep za jedan cjeloviti i integralni prikaz likovnog stvaralaštva leži u činjenici da je u životu imao samo jednu izložbu i da je većina radova ostala nepoznata, osobito brojne slike u privatnom vlasništvu, kolekcijama i raznim ustanovama.

Tek dobrohotnošću splitske *Galerije umjetnina* ustupljen je CD s fotografijama devet slika iz fundusa *Galerije*, od kojih je jedna, ulje na platnu, *Slika mosta*, u stalnom postavu. Ako se tom pridoda još petnaest slika u posjedu Melanije Meneghello, pokćerke preminuloga slikarova sina Sergija, time završava onaj pristupačni dio Meneghellova slikarskog opusa. Taj je podatak dostatan pokazatelj ko-

liki je to nedostatak za likovnu opservaciju i procjenu jednog umjetnika. Samo na jednom nepotpunom popisu što ga je sedamdesetih godina prošlog stoljeća sastavio slikarov sin Sergije, nalazi se osamdeset osoba i ustanova, s adresama na području Splita i njegova okruženja, koji su bili u posjedu Meneghellovih slika. Slaba je utjeha da je za sada iz anonimnosti izvučeno još osamnaest slika, no to istodobno ne mora biti zapreka, bez obzira na vremensku distancu i promjenu vlasnika i anagrafa, da se ne nastavi daljnje istraživanje i time ostvare mogućnosti za jednu cjelovitiju prosudbu i konačnu valorizaciju slikarova umjetničkog rada. Većih poteškoća, međutim, i dalje će biti u otkrivanju Meneghellovih slika iz beogradskog razdoblja, gdje je dulje boravio u dva navrata (od 1922. do 1929. godine i od 1937. do 1940. godine), kad je, uz ostalo, radio i na velikoj fresci u Skupštini. Radom na velikoj fresci Meneghello se u Beogradu afirmirao kao umjetnik zamjetne veličine, čiji su rad mnogi željeli imati. Odatle i spoznaja da je tih godina dosta radio po narudžbi i po svom izboru. Sigurno je da je danas sve te rasute radove teško izvući na svjetlo dana i evidentirati, ali isto tako ne bi smjela biti ni nepremostiva poteškoća da se bar dio njih otkrije i približi široj javnosti.

Sedam desetljeća nakon slikarove smrti nameće se misao kako treba, premda sa zakašnjenjem, sabrati što više njegovih, suvremenoj javnosti *zagubljenih radova* i jednom izložbom u matičnom gradu na primjeren način predstaviti Matu Meneghella Rodića uz objavljivanje jedne monografije. U tu je svrhu ovaj rad i napisan, ne tek da ostane kratko priopćenje.

BILJEŠKE

¹ Prema jednom izvoru obitelj Meneghello podrijetlom je iz Bergama u Italiji i već više od stoljeća i pol nazočna je na ovim prostorima, te je kao razgranatu nalazimo u Splitu, na Hvaru i u Kotoru. Splitski onomastičari Bruno i Bepo Kuzmanić donose da je prezime nastalo od deminutiva imena Dominik (Menego), a prvi put ih nalazimo u Splitu godine 1771., prilikom vjenčanja Mate Eustahija Meneghella iz Trogira i Antonije Uccelli, koja loza se nastavlja do danas.

Na drugome mjestu, međutim, spominje se jedan raniji Meneghello, Ivan de Canali, slikar (XIV., XV. st.) podrijetlom iz Venecije. Djelovao je u Zadru, ali i u Splitu 1412. godine. Tako podrijetlo obitelji Meneghello u Splitu ostaje nesigurno, ali je sigurno da je prezime talijanske provenijencije.

² Glasilo *Naše Jedinstvo*, Split, 8. 3. 1915. piše o izložbi (Ivan Mirković, M. Meneghello i Josip Botteri). Ovdje se ne radi o Mati Meneghellu, već o Virgilu Meneghellu Dinčiću.

- ³ Ove slike nije zadesila sudbina kakvu im je namijenio fašistički vrhovnik Zerbino. Prvi akvarel, predložak na šper-ploči (82 x 32 cm), koji prikazuje skupinu ribara i žena, a u pozadini se vijori talijanska trikolora, nalazi se, s prebojanom zastavom, kod pokćerke autorova sina Sergija, kao i drugi, nezavršeni akvarel, kao predložak većeg formata, također na šper-ploči (190 x 100 cm), nazvan *Gradnja Dioklecijanove palače*, na kojem je prikazan Dioklecijan kako sjedi na tronu, a oko njega se odvijaju radovi. Svojedobno u članku *Dioklecijan u književnosti* (Kulturna baština, Split br. 17, 1978.) A. S. predlaže, budući da je slika nedovršena, da se ponudi slikaru Šimi Periću, tadašnjem profesor na ALU, da akvarel dovrši.
- ⁴ Za vrijeme trajanja izložbe u dnevnom tisku nalazimo kako je već otkupljeno nekoliko slika, a povjerenik Tacconi otkupio je tri slike, dvije za Općinu, a jednu za Električno poduzeće.
- ⁵ Anatolij Kudrjavcev u svojoj knjizi *Ča je pusta Londra* navodi kao osobitu atrakciju kako je, prilikom blagdana sv. Lovre 10. kolovoza 1933., slikar M. Meneghello vertikalnom tehnikom restaurirao crkvene freske u crkvi sv. Lovre u Pazdigradu. Tom prilikom splitski su težaci i pučani priredili takvu feštu da se o njoj dugo pričalo po dvorima i konobama.
- ⁶ Meneghello je često mijenjao stanove, te je tako živio na Voćnom trgu, u Hrvojevoj ulici, u Ulici XI. puka (danas Kneza Držislava) i Gajevoj ulici.
- ⁷ Kao kuriozum nije naodmet istaknuti da je Meneghello stanovao u kući u Gajevoj 2, dvadesetak metara udaljenoj od kuće u kojoj je stanovao E. Vidović, u današnjoj Matoševoj ulici br. 9, dok je na broju 5 kod obitelji Sapunar stanovao njemački slikar Rudolf Bunk sa suprugom i malenim Franzom; na broju 14 stanovao je vlasnik *Salona Galić*, a na broju 36 Milan Tolić. Također u blizini, u Plinarskoj ulici 83, stanovao je slikar i kipar Ivan Mirković. Bila je to prava mala slikarska kolonija.

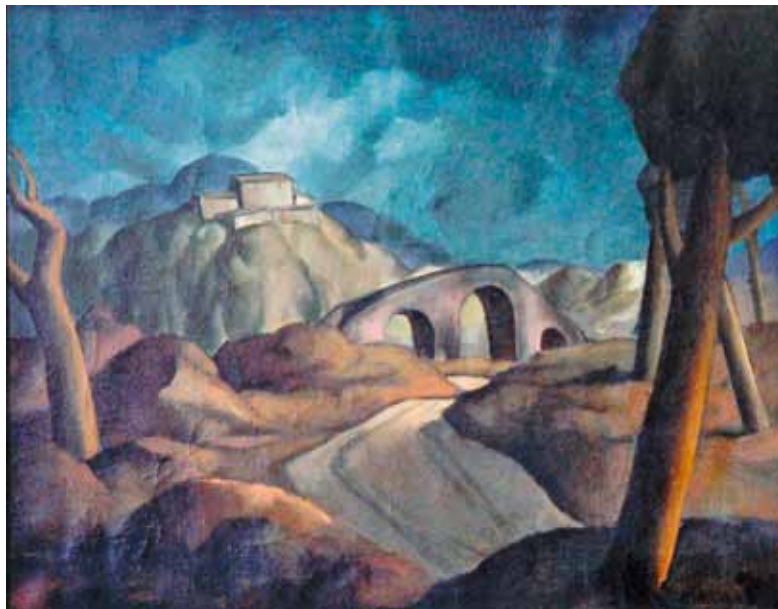
MATE MENEGHELLO: A PAINTER RESCUED FROM OBLIVION

(12th January 1894 – 2nd December 1941)

Summary

This paper addresses the life and work of a long forgotten painter Mate Meneghello Rodić. This eminent Split-born artist was in a constant search for sustainable livelihood and therefore spent a significant portion of life in Belgrade, where his artistic creativity shone brightly. His artistic legacy includes many interesting works, such as an eighty-metre-long fresco in the Belgrade Assembly and numerous paintings in churches, monasteries and institutions. These indeed magnificent artistic creations remained unknown to the general public.

Therefore, the aim of this paper is to rescue Meneghello's artistic legacy from oblivion: its author also believes that, seven decades after Meneghello's death, this rescuing attempt will result in an exhibition and a monograph on this exquisite artist.

Slika 1. Slika mosta, 1920. (ulje na platnu), stalni postav Galerije umjetnina u Splitu

Slika 2. Pejsaž (ulje na platnu)

*Slika 3. Vitraj nad stubištem
u nekadašnjem kinu Tesla u
Splitu*

*Slika 4. Freske u dvorani za sastanke u zgradi Lučke kapetanije u Splitu
(danas je koristi tvrtka Plovput)*